

23. 04. 2021

Primorske novice

Stran/Termin: 17

Naslov: Je začasna raba urbanih prostorov nova priložnost v
 Avtor: Tina Cotič, Matjaž Uršič, Daniel Novakovič
 Rubrika/Oddaja: PROSTORSKA FRKA
 Gesla: IZIS FESTIVAL

Naklada: 21.000,00
 Površina/Trajanje: 1.192,14
 Žanr: POROČILO

Delamaris v Izoli, v lasti slabe banke Heta Asset Resolution, čaka na princa s čarobno paličico.

Razvrednotene nepremičnine, denimo Arrigoni in Delamaris v Izoli, vplivajo na degradacijo urbanih območij

Je začasna raba urbanih prostorov nova priložnost v istrskih mestih?

Piše se leto 2020, svet se zbudi v novi realnosti, nič več ne bo tako, kot je bilo. Ali pač? Do sedaj nepredstavljen pojав epidemije je zajel vse pore družbe. Spremenile so se vrednote, naš vsakdanjik, način dela, socialna interakcija se prestavlja v virtualni svet, kultura in umetnost sta pospravljeni v predal, javni prostor mest pa postaja prazen prostor, saj javnega življenja ne poznamo več.

TINA COTIČ
MATJAŽ URŠIČ
DANIEL NOVAKOVIČ

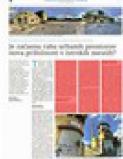
Tako svetovno kot lokalno gospodarstvo plujejo v negotovosti. Gospodarska kriza, ki se oblikuje, se kaže tudi bolj oprijemljivo: predvsem v naraščajočih neenakostih, ki se materializirajo prek nižanja kakovosti bivanja, kakoosti prehrane, izobrazbe, nasilja, deložacij, v vse večjem razkuju med bogatimi in revnimi, razsebljanju prebivalcev ...

Najdlje, pogosto še dolga leta potem, ko je prava kriza že mimo, pa njene posledice ostajajo vidne v prostoru. Po naših mestih so še danes prisotne sence gospodarske krize iz leta 2007; večinoma v obliki opuščenih gradbišč, nedokončanih nepremičninskih objektov, urbanih praznin in propadajočih investicij ter praznih ali delno zasedenih novozgrajenih poslovnih ter večstanovanjskih zgradb. Ti problemi se s krizo, ki prihaja, samo še stopnjujejo.

Razvrednotena urbana območja

Nekaj takih primerov je tudi v Istri. Izpostaviti velja predvsem nekdanji izolski tovarni Argo oziroma Arrigoni, zgrajeno leta 1881, in Delamaris oziroma Ampelea, ustavljeno leta 1879, ki ju zaznamuje opuščen program, degradacija kulturnih in naravnih danosti ter propadajoča profana tehnična in stavbna dediščina. Podobno velja za zapateno izolsko Ladjedelnico 2. oktober in delno prazen stanovanjski kompleks Nokturno na Markovcu, zgrajen leta 2009 ter delno prazen poslovno-stanovanjski objekt Koprška vrata, zgrajen leta 2007.

Naštete razvrednotene, propadajoče in neizkoriscene nepremičnine - kot je denimo območje Arrigonia, ki je že več kot 15 let prazno - s tem, ko čakajo, da njihova menjalna vrednost na nepremičinskem trgu zraste, vplivajo na degradacijo omenjenih urbanih območij tako s prostorskoga kot z estetskega, kulturnega, socialnega in trajnostnega vidika. Časovna nedefiniranost ureditve teh prostorov povečuje ne le ekonomsko, temveč tudi družbeno ceno njihove prenove, ki se zrcali v

degradaciji javnega prostora, socialni homogenizaciji in izgubi lokalne identitete. Še posebej območje nekaj največje tovarne predelave hrane na Jadranu - Arrigoni, ki je ena izmed najbolj prepoznavnih industrijskih arhitektur v Istri, in območje za- pušcene tovarne ribižnj konzerv Delamaris ter izolske Ladjedelnice 2. oktober, so prostori, ki so Izoli vtisnil pečat ribiškega mesta. Nekoč so bili ti prostori ponos in simbol meseca, kar v Izoli danes priča o tej bogati zgodovini, so le urbane praznine, arhitekturni ostanki zapuščenih, propadajočih industrijskih obratov in 50-metrski opečnat tala?

dimnik Arrigonja. Slednji kljub vsem bitkam, polemikam in peticijam, ki potekajo na račun danega območja, še vedno trdoživo vztraja kot spomin na nekdanjo gonilno silo Izole.

Uporabna in menjalna vrednost prostora

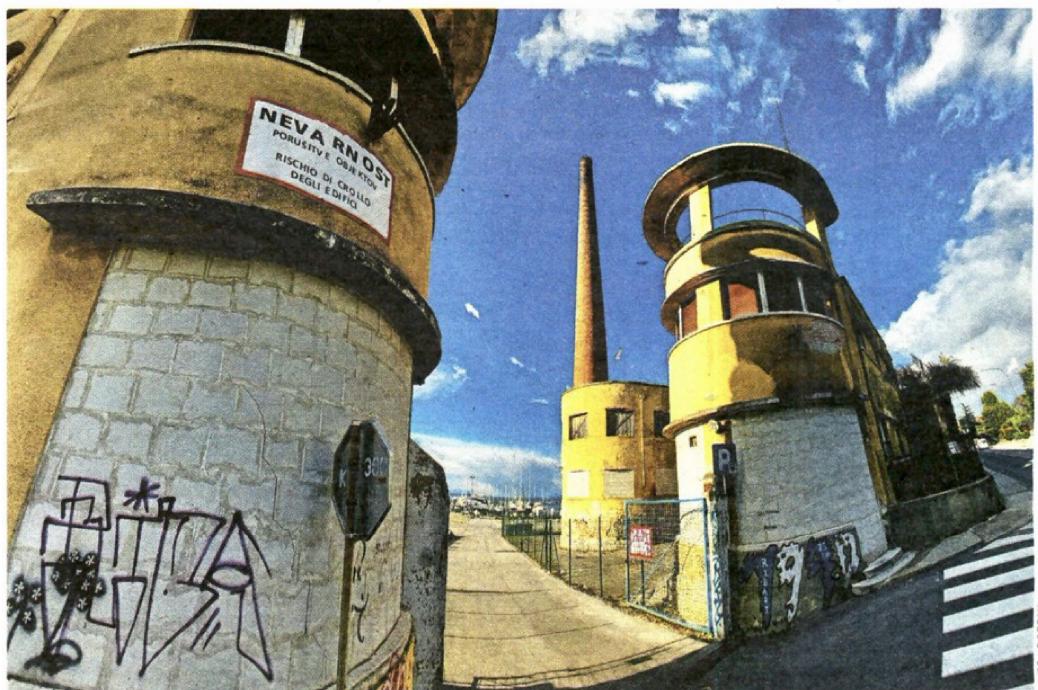
Institucionalnih struktur, ki upravljajo s temi nepremičninami, med njimi kot eden največjih lastnikov izstopa slaba banka DUTB, družbeni-kulturni aspekti revitalizacije mestnih središč ne zanimajo v veliki

Prebivalci po koščkih izgubljajo svoje mesto

meri. Njihovo primarno izhodišče je, da se te prostore kapitalizira oziroma monetizira, proda za čim višjo ceno. Pri tem pa se pozablja, da so tovrstne institucije, kot je DUTB, del sistema državnih institucij širšega javnega pomena, ustanovljenih s posomočjo davkoplačevalskega denarja, ki ga je država namenila za sanacijo slovenskih bank in gospodarstva. Potemtakem se je potrebno vprašati ali "državno" pomeni tudi "javno" ta. Vse, kar v Izoli danes priča o tej bogati zgodovini, so le urbane praznine, arhitekturni ostanki zapuščenih, propadajočih industrijskih obratov in 50-metrski opečnat tala?

Prostor je dandanes v pretežni meri razumljen kot tržno blago, kjer ima njegova menjalna vrednost absolutno prednost pred njegovo uporabno vrednostjo. Uporabna vrednost prostora je subjektivna, to je vrednost, ki temelji na koristnosti prostora in zadovoljuje potrebe uporabnika. Menjalna vrednost prostora je objektivna, to je vrednost, oblikovana s ponudbo in povpraševanjimi kot eden največjih lastnikov njem. Za razliko od uporabne vrednosti, ki temelji na uporabnosti no-kulturni aspekti revitalizacije mestnih središč ne zanimajo v veliki menjalno vrednost ustvarijo ljudje.

Prostor in z njim povezano lokalno okolje se vse bolj obravnavajo le kot ekonomske dobrine, ki jim je mogoče odvzeti družbene, zgodovinske in simbolne pomene ter jih pretvoriti v tržno blago. Vse to se manifestira tudi pri nas. Arrigoni, Ladjedelnica 2. oktober in Delamaris so postali prizorišče kapitalističnega spektakla, igrišče in bojišče za politiko ter kapital. Britanski marksitski urbani teoretik **Andy Merrifield** v svoji knjigi Novo urbano vprašanje opredeli mesto kot "prostor, kjer kapital pleni, razlašča proračun za kolektivno porabo, napihuje vrednost zemljišč, saj urbani prostor obravnavata kot blago, kot čisto finančno sredstvo, ki ga izkorišča in hkrati prisilno razseljuje ljudi". Ta pojav Merrifield poimenuje neohaussmanizacija - kot novo poglavje v stari zgodbi urbane prenove. Izvira iz izraza haussmanizacija (po G. E. Haussmannu), ki je zaznamovala Pariz v 19. stoletju. Z rušenjem srednjeveških predelov mesta in vzpostavljanjem širokih bulvarjev, parkov in avениj se je oblikoval novi

DUTB, ki je lastnik območja Arrigoni v Izoli, je pred časom prekinil delovanje aktivistov v zapuščeni tovarni.

urbanizem, ki je počistil z revnimi predeli Pariza in vzpostavil novo, a tudi bolj socialno homogenizirano mestno središče. Podobna zgodba se sedaj dogaja povsod po svetu. Mestne in nacionalne politično-ekonomske sile pod pritiskom transnacionalnih in korporativnih centrov moči ter s podporo nacionalnih vlad zahtevajo in izsiljujejo spremembe v urbanem okolju. Ti pod krinko izboljševanja urbanega fizičnega okolja želijo spremeniti družbeno in politično okolje sebi v prid. Neohaussmanizacija je torej proces, v katerem so celice urbanega

Začasna raba prostora bi lahko bila ena od možnih rešitev oziroma prvi korak v iskanju ustrezne in trajnejše ponovne uporabe stavb in prostorov v mestu.

tkiva podvržene tržnim procesom z namenom iz prostora iztisniti kar največji profit. In kaj potem tak ostane malemu človeku, kje je tukaj javna korist oziroma skupno dobro?

Prebivalci po koščkih izgubljajo svoje mesto, svojo pravico do mesta. Svoje nezadovoljstvo s sedanjo globalno politiko in ekonomijo lahko izražajo le prek družbenih omrežij, saj so akcije družbeno-prostorskega upora trenutno prepovedane. Na tak način trenutni mehanizem delovanja institucij dejansko razgraja javno dobro in razosebija javno korist. Institucije pri svojem delovanju zaenkrat ne kažejo pretirane zavezanosti k investiranju v javno dobro oziroma v splošno kakovost življenja za heterogene skupine prebivalcev. S posledicami, ki pri tem nastajajo, v smislu posegov in vplivov na lokalno okolje ter na razmerja in odnose med ljudmi, se ne ukvarjajo v zadostni meri. S svojim delovanjem zmanjšujejo pomen opolnomočenja skupnosti, kar se s trenutno epidemijsko samo še stopnjuje.

Do pred nekaj leti nepredstavljivo zapiranje šol, vrtcev, kinodvoran,

gledališč, muzejev, galerij, knjižnic, koncertnih dvoran, prepoved druženja in zbiranja na javnih mestih, postavlja pod velik vprašaj način ohranjanja, vzdrževanja javnega življenja in predvsem javnega prostora, v katerem vse to poteka. Ali nas to vodi do vse večje degradacije ne samo prostora temveč tudi družbe kot take? Kaj bomo storili z urbanimi prazninami, ki se iz dneva v dan množijo, saj se poleg degradiranih območij, ki nas obdajajo že desetletje ali več, spopadamo z novimi, nastajajočimi neizkoriscenimi javnimi prostori mest in kulturnih institucij, ki že več kot leto dni samevajo?

Začasne rešitve za trajne učinke

V pričujoči rubriki se osredotočamo na prostorske frke in degradirana urbana območja so vsekakor ena izmed njih. Sprašujemo se torej, ali naj čakamo na slabo banko, investitorje, občinske oblasti ali morda na višje sile, ki naj bi dane prostore rešile pred nadaljnjam propadom oziroma rešile iz kremljev investitorskega urbanizma. Ali ni morda čas, da odreagiramo in za prostor ponudimo nove smeri razvoja, saj prostora ni na pretek?

Začasna raba prostora bi lahko bila ena od možnih rešitev oziroma prvi korak v iskanju ustrezne in trajnejše ponovne uporabe stavb in prostorov v mestu. Zavedati se je treba, da je mesto živa, nestanovitna tvorba, katerega edina stalnica je nenehna spremenljivost. Izhajajoč iz tega dejstva sta fleksibilno razmišljjanje in upravljanje s prostorom ključnega pomena, da ta pre/za/živi. Pri upravljanju z urbanim prosto-

rom je zato pomembno, da se stremi tudi k temu, da je prostor izkoriščen v procesu svojega razvoja, da se odpira uporabnikom in se je hkrati zmožen prilagajati njihovim potrebam v času.

Urbanistično načrtovanje, v katerem prevladuje arhitektura, pretežno ohranja svojo statično naravo in producira "dokončne" rešitve. Te načrtovane "dokončne" rešitve pa pogosto prihajajo v neskladje z družbeno razvojnimi spremembami, ki potekajo po pravilih življenjskega ciklusa. Neskladje v bivalnem okolju se lahko manifestira v preobremenjenih prostorskih enotah ali pa, nasprotno, v neizkoriščenih, praznih oziroma degradiranih območjih. Prav zato bi morali več pozornosti posvečati prehodni, začasni in spreminjajoči se rabi prostora in poleg tega misliti tudi na to, kakšen vpliv bodo naši posegi imeli na razmerja in odnose med ljudmi. Načini in postopki plánskega nadzora urejanja prostora so namreč predolgi in preveč togi, da bi lahko sledili potrebam razvoja mesta in dinamiki pobud. "Sodobni urbanizem naj ne določa, ampak omogoča," v svojih delih zagovarja arhitekt **Janez Koželj**.

Riba v Izoli in Libertas v Kopru

Izpostavljamo dva aktualna primera začasne rabe prostora, s pomočjo katerih želimo predstaviti družbene in kulturno-umetniške ter trajnostne učinke, ki jih dana prostorska praksa lahko prinese v prostor. V obeh primerih gre za skupnostno prakso, ki si prizadeva za javno dobro v prostoru, in ne za prakso, ki v prostor posega zaradi individualnih interesov po poblagovljenju in profitabilnosti prostora.

Prvi primer začasne rabe prostora, ki presega ekonomske interese in razkriva potencial mestnih prebivalcev, ki lahko od spodaj navzgor poganjajo neformalno in samoorganizirano kulturno produkcijo mesta, je območje Ribe v Izoli. V tem nekdanjem ribiškem obratu, ki je med Dantjevo ulico in srednjo gostinsko šolo, se je v zadnjem desetletju razvilo samoniklo kulturno vozlišče, ki združuje pestro paleto ustvarjalcev: od vizualnih performativnih umetnikov, oblikovalcev, arhitektov, restavtratorjev in vse do glasbenikov ter poetov. Z lastnimi rokami so za puščene prostore očistili in po principu naredi sam (DIY) uredili z recikliranimi materiali ter vzpostavili

ateljeje, glasbeni in fotografski studio, mizarsko in šiviljsko delavnico ... Degradirano urbano območje so tako pretvorili v kreativno cono za ustvarjanje in uresničevanje projektov ter kulturnih dogodkov, ki jih v domačih prostorih ali običajnih pisanah ne bi mogli uresničiti. S svojim delovanjem ustvarjalci v Ribi širijo sodobno kulturo na področju umetnosti v Istri in širše. Kot pravi eden izmed prvih prebivalcev Ribe, ki je obenem tudi kurator festivala sodobne umetnosti **Izis**, intermedijski umetnik in producent **Marko Vivoda**: "V lanskem letu smo v prostorih Ribe producirali 12 umetniških del različnih umetnikov in lastne produkcije. Delo z različnimi umetniki in proces razvijanja idej krepi našo povezanost in kritično mišljenje. V času pandemije večino časa preživimo v Ribi, živimo kot v komuni, ki skrbi za vse, ki živijo v njej."

Prav v Ribi se je lansko leto pod okriljem festivala **Izis** rodila razstava **Fuck off Illusion**, ki je v prostore nekdanjega skladišča soli **Libertas v Kopru** privabila več kot 800 obiskovalcev iz Slovenije in tujine. Tako

Prostor je dandanes v pretežni meri razumljen kot tržno blago, kjer ima njegova menjalna vrednost absolutno prednost pred njegovo uporabno vrednostjo.

se je zapuščeno skladišče soli prebudilo iz dolgoletnega spanca in ponovno zaživelo. Glede na to, da je objekt vrsto let stagniral, so ustvarjalci festivala *Izis* vložili veliko časa in energije, da so ga očistili, pobelili, zakrpali večje luknje na strehi in napeljali provizorično omrežje elektrike po prostoru. Iz prostora jim je uspelo iztisniti maksimum. Lahko bi rekli, da je bila razstava Fuck off Illusion neke vrste stimulator, ki je Libertas rešila pred nadaljnjjim propadanjem in nakazala njegovo novo pot. Sedaj v prostorih Libertasa potekata dve razstavi: Tomos in Arhitektura. Skulptura. Spomin. Umetnost spomenikov Jugoslavije 1945-1991. V dveh letih naj bi Libertas postal Center kreativnih industrij. V vmesnem času, do začetka prenove, pa naj bi še naprej služil različnim kulturnim dogodkom. Mestna občina Koper je v danem primeru sprejela in še vedno spodbuja koncept začasne rabe prostora ter je s poskusom revitalizacije Libertasa stopila k udejanjanju te prostorske prakse.

Oba omenjena primera, Riba in Libertas, kažeta na to, da je s praktičnimi projekti samoorganizacije od spodaj navzgor možno vzpostaviti alternativne modele prostora, ki delujejo kot oblika kreativne kritike razmer in hkrati kot dokaz, da je možno z aktivnim sodelovanjem na lokaciji spremeniti odnos prebivalcev do okolja tako, da ga ne smatrajo kot danost, temveč da obstaja možnost, da lahko na svoje bivalno okolje vplivajo in ga tudi spreminjajo. Tu velja izpostaviti, da poleg tega, da so začasni uporabniki preprečili nadaljnjo fizično degradacijo prostora s tem, ko so prostor začasno prevzeli, ga delno prenovili in uredili, s svojim delovanjem sprožili tudi spremembe družbeno-prostorskih odnosov in prispevali k dvigu nematerialnega urbanega socialnega in kulturnega kapitala.

Kako naprej?

Če bomo z reševanjem degradiranih urbanih območij, predvsem naše dedištine, čakali na premožne investitorje ali na institucije, kot je DUTB,

da nepremičnine preprosto prodajo za čim višjo ceno, brez vzpostavljanja kakršnih koli dolgoročnejših lokalno in družbeno razvojnih smernic, nam razen dimnika v Arrigoniju in nekaj ruševin ne bo ostalo nič več. Čas bi bil, da se iz prejšnjih kriz in različnih uspešnih prostorskih praks, ki temeljijo na lokalnih pobudah, nekaj naučimo in začnemo na prostor gledati in ga reševati drugače. Predstavljeni degradirani urbani prostori so s tega vidika obravnavani tudi kot skupni in ne le zasebni "kapital" mesta, zaradi česar mora vsaka nadaljnja strategija razvoja potencialov teh območij temeljiti na procesih participativnega sodelovanja širšega kroga deležnikov in ne le lastnikov nepremičnin. Kot je rekel španski sociolog **Manuel Castells**, je mesto že tisočletja res "sistem potrošnje", vendar gre za sistem "kolektivne in ne individualne potrošnje", kjer je potrebno slediti kolektivnemu razvoju prostora, ki na dolgi rok prinaša kakovost življenja vsem in ne le peščici izbranih. •

Prostorska frka

Rubrika Avtomatik Delovišča o prostoru

Frka -e ž (r) pog., zlasti v sproščenem ozjem krogu zapletena, težko razrešljiva zadeva: ne vem natančno, kako se je vse odvijalo, vem, da je bila cela frka
(Slovar slovenskega knjižnega jezika, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja)

Prostor, v katerem živimo, nas povezuje, določa in vpliva na naš vsak dan. Kljub temu pa se v vsakdanjem življenju pogosto ne zavedamo pomena svoje okolice ter naše vpetosti vanjo. Prostor in arhitektura nas obdajata vse življenje in dajeta okvir našim dejavnostim. Pomembno vplivata na naše počutje, zdravje, zadovoljstvo, varnost in uspešnost. Hkrati pa gre ta odnos tudi v nasprotni smeri: kot posamezniki in skupnost vplivamo na naše neposredno in širše okolje, na naš bivalni prostor.

Kako torej gledati prostor, da ga bomo zares videli? Kako opazovati svojo okolico, zaznati prostorske frke ter o njih kritično razmisljiti? Cilj pričujoče rubrike ni enosmerno predstavljanje prostorskih tematik, temveč prebujanje zanimanja lokalnega prebivalstva do te mere, da se razvije dvosmerna komunikacija. Bralce torej vabimo k pisanku mnenj, opažanj in vprašanj na spodnji email naslov. Izbrane komentarje bomo strnili in objavili na spletni strani Avtomatik Delovišča, določene pa izpostavili tudi v prihodnjih prispevkih.

AVTO MATIK
D E L O V I Š Č E

avtomatikdelovisce@gmail.com • www.avtomatik-delovisce.si

Razstava Fuck of Illusion je v prostorje koprskega Libertasa privabila številne obiskovalce. Trenutno je tam na ogled razstava o Tomosu.